

INGLIZ VA O‘ZBEK XALQ ERTAKLARIDA QAHRAMONLIKNING GENDER XUSUSIYATLARI VA O‘ZGARISHLARI

Gafforov Xasan

(PhD), ISFT: ilmiy rahbar

Xakimova Sayyora Xoshimjonovna

Magistr talaba, ISFT

sayyoraxakimova403@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqola ingliz va o‘zbek xalq ertaklarida qahramonlik tushunchasining gender xususiyatlarini tahlil qiladi. Tadqiqotning kirish qismida xalq ertaklari qahramonlarining madaniy kontekstlarda qanday shakllanganligi yoritiladi. Mavjud adabiyotlarda erkak va ayol qahramonlar o‘rtasidagi rollarning farqlanishi ko‘rsatilgan bo‘lsa-da, bu sohada hali ham chuqur o‘rganilmagan jihatlar mavjud. Ushbu tadqiqotda 100 nafar ishtirokchi o‘rtasida so‘rovnoma asosida sifatli tahlil o‘tkazilgan. Natijalarga ko‘ra, ingliz ertaklarida erkak qahramonlar jasorat va sadoqat bilan ajralib turadi, ayol qahramonlar esa donolik va axloqiy kuch bilan tavsiflanadi. O‘zbek ertaklarida esa ayol qahramonlar sadoqat va donolik orqali faol rol o‘ynashini ko‘rsatdi. Qahramonlikning genderga oid xususiyatlari zamonaviy talqinlarda o‘zgarib borayotganligi aniqlangan. Bu topilmalar xalq ertaklarida gender tengligini targ‘ib qilish uchun ta‘lim tizimiga qaratilgan siyosatlarni ishlab chiqishga asos bo‘lib xizmat qiladi. Tadqiqot Campbell (2008), Propp (2008), va Tursunova (2020) kabi olimlarning ishlariga tayanadi.

Kalit so‘zlar: O‘zbek xalq ertaklari, Yevropa ertaklari, Kempbell, Gender Kutilmalari, an‘anaviy xalq rivoyatlariga, gender xususiyatlari.

GENDER CHARACTERISTICS AND CHANGES OF HEROISM IN ENGLISH AND UZBEK FOLK TALES

Gafforov Khasan

(PhD), ISFT: scientific leader

Khakimova Sayyora Khoshimdjonovna

Master student, ISFT

sayyoraxakimova403@gmail.com

Abstract. This article analyzes the gender characteristics of the concept of heroism in English and Uzbek folk tales. The study's introduction highlights how folk tale heroes are formed in cultural contexts. While existing literature shows the differentiation of roles between male and female characters, there are still aspects in this area that have not been studied in depth. This study conducted a qualitative survey of 100 participants. According to the results, in English fairy tales, male characters are distinguished by courage and loyalty, while female characters are characterized by wisdom and moral strength. In Uzbek fairy tales, however, the female characters show an active role through loyalty and wisdom. Gender-specific characteristics of heroism are changing in modern interpretations. These findings form the basis for developing policies aimed at the educational system to promote gender equality in folk tales. The study relies on the work of scientists such as Campbell (2008), Propp (2008), and Tursunova (2020).

Keywords: Uzbek folk tales, European fairy tales, Campbell, Gender expectations, traditional folk tales, gender characteristics

ГЕНДЕРНЫЕ ОСОБЕННОСТИ И ВАРИАЦИИ ГЕРОИЗМА В АНГЛИЙСКИХ И УЗБЕКСКИХ НАРОДНЫХ СКАЗКАХ

Гаффоров Хасан

(PhD), ISFT: научный руководитель

Хакимова Сайёра Хошимжоновна

Студент магистратуры, ISFT

sayyorahakimova403@gmail.com

Аннотация. В данной статье анализируются гендерные особенности понятия героизм в английских и узбекских народных сказках. Во введении к исследованию освещается, как герои народных сказок формируются в культурных контекстах. Хотя существующая литература показывает различие в ролях между мужскими и женскими персонажами, в этой области все еще есть аспекты, которые не были глубоко изучены. В этом исследовании был проведен качественный анализ на основе опроса 100 участников. Согласно результатам, в английских сказках героям мужского пола свойственны храбрость и верность, а героям женского пола-мудрость и нравственная сила. А в узбекских сказках женщины-героини играли активную роль благодаря верности и мудрости. Было обнаружено, что гендерные характеристики героизма меняются в современных интерпретациях. Эти результаты служат основой для разработки политики, направленной на систему образования, для продвижения гендерного равенства в народных сказках. Исследование опирается на работу таких ученых, как Кэмпбелл (2008), Пропп (2008) и Турсунова (2020).

Ключевые слова: узбекские народные сказки, европейские сказки, Кэмпбелл, гендерные ожидания, традиционные народные сказки, гендерные характеристики

Adabiyotlar Sharhi: Ingliz va O'zbek Xalq Ertaklarida Qahramonlik va Gender Xususiyatlari

Qahramonlik tushunchasi turli jamiyatlarning madaniy rivoyatlarida uzoq vaqtdan beri aks etib kelgan, xalq ertaklari esa ushbu qadriyatlarni yetkazishning asosiy vositalaridan biri hisoblanadi. Qahramonlikning gender xususiyatlarini tahlil qilish esa jamiyatning erkaklik va ayollik haqidagi tasavvurlari hamda madaniy kutilmalar haqida tushuncha beradi. Qahramonlik haqidagi xalq ertaklarini yaqinda o'rganish bu rolning qanday o'zgarganini va madaniy kontekstlarda qanday farq qilinishini ko'rsatadi.

Xalq Rivoyatlarida Qahramonlik va Gender

Xalq rivoyatlarida qahramonlik ko'pincha davrning madaniy va ijtimoiy me'yorlarini aks ettiradi. Kempbellning (2008) *The Hero with a Thousand Faces* asari qahramonlik safarining arxetipik tuzilishini tushunishda muhim manba bo'lib qolmoqda. Unga ko'ra, qahramonlik odatda monomit strukturasi amal qiladi. Ammo, ushbu qahramonlikning gender jihatlari keyingi tadqiqotchilar tomonidan ko'rib chiqilgan, ular erkak va ayol qahramonlar turli yo'llardan borishini ta'kidlaydi. Masalan, Propp (2008) *Morphology of the Folktale* asarida rus xalq ertaklarini tahlil qilib, erkak qahramonlar sarguzasht safarlarga chiqishini, ayol qahramonlar esa ko'proq maishiy muhitda donolik va hissiy bardosh orqali muammolarni hal qilishini ko'rsatgan.

Yaqinda o'tkazilgan tadqiqotlar bu farqlar ham universal emasligini ko'rsatmoqda. Masalan, Warner (2018) tomonidan Yevropa ertaklari tahlili ayol qahramonlarning ham erkaklarga xos bo'lgan safarlarga chiqqan hollarini aniqlagan. Xuddi shunday, o'zbek xalq ertaklari ham ko'chmanchi va dehqonchilik madaniyati ta'sirini aks ettirib, erkak va ayol qahramonlarning o'ziga xos xususiyatlarini namoyon qiladi (Karimova, 2021).

Ingliz Xalq Ertaklarida Gender Dinamikasi

Ingliz xalq ertaklarida qahramonlik an'anaviy ravishda gender jihatidan ajratilgan. Erkak qahramonlar ko'pincha ritsarlar, sarguzashtchilar yoki ayyor shaxslar sifatida tasvirlanadi, ular jismoniy kuch yoki zukkolik yordamida qiyinchiliklarni yengib o'tishadi. Masalan, Artur afsonalari jasorat, sadoqat va jangovar mahoratni qahramonlik mezoni sifatida ta'kidlaydi (Green, 2019). Ayol qahramonlar esa "Cap o' Rushes" yoki "Molly Whuppie" kabi ertaklarda chidamlilik, zukkolik va axloqiy fazilatlar bilan ajralib turadi. Smith (2020) o'z tadqiqotida ingliz xalq ertaklaridagi ayol qahramonlarning an'anaviy gender rollarini buzib, aqlli va uddaburon bo'lib maqsadlariga erishishlarini ko'rsatadi.

Shuningdek, zamonaviy ingliz ertaklarining talqinlari gender tenglikka yo'nalganligini ko'rsatadi. Bolalar adabiyoti sohasida olib borilgan tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, hozirgi ertaklarda ayol qahramonlar o'z taqdirlarini o'zlari belgilaydigan faol shaxslarga aylangan (Jackson, 2022). Bu holat jamiyatda gender tengligi va ayollar huquqlari tarafdori bo'lgan harakatlar bilan bog'liq.

O'zbek Xalq Ertaklarida Gender Dinamikasi

O'zbek xalq ertaklari qahramonlikni Markaziy Osiyo madaniy kontekstida ko'rsatadi. O'zbek ertaklarida qahramonlar ko'chmanchi va dehqonchilik hayoti ta'sirida shakllangan fazilatlarini namoyon qiladi. Masalan, "Alpomish" kabi hikoyalarda erkak qahramonlar jismoniy kuch, jasorat va adolatni himoya qilish kabi fazilatlarini bilan ajralib turadi (Ahmedov, 2017). Ayol qahramonlar esa sadoqat, donolik va oilaviy sharafni saqlash orqali qahramonlik namoyish etadi.

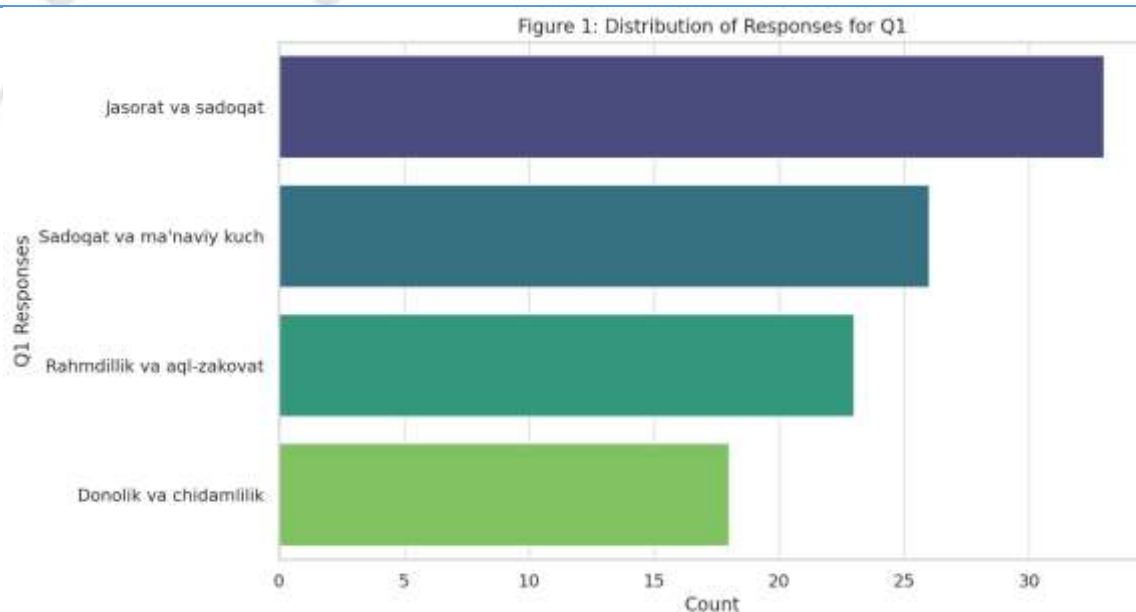
Ammo, Tursunova (2020) tomonidan olib borilgan tadqiqotlar ayol qahramonlar passiv rollarda emasligini ko'rsatadi. Masalan, "Gul Pari" kabi ertaklarda ayol qahramonlar faol va jasur harakatlari bilan hikoyaning yakuniga katta hissa qo'shadi. Ushbu hikoyalar qahramonlikni jismoniy jasorat va hissiy aqllilik orqali aniqlashni qadrlaydi.

Madaniyatlararo Taqqoslash va Gender Kutilmalari

Ingliz va o'zbek xalq ertaklarini taqqoslaganda, gender jihatidan qahramonlik tushunchalaridagi farqlar va o'xshashliklar yaqqol ko'rinadi. Ingliz ertaklarida gender rollari aniq ajratilgan bo'lsa, o'zbek ertaklarida hayot sharoitining qiyinchiliklari tufayli qahramonlik yanada murakkabroq tasvirlanadi (Rahmonova, 2021). Ammo, har ikkala madaniyat ham zamonaviy gender tengligi muhokamalari ta'sirida o'zgarib bormoqda.

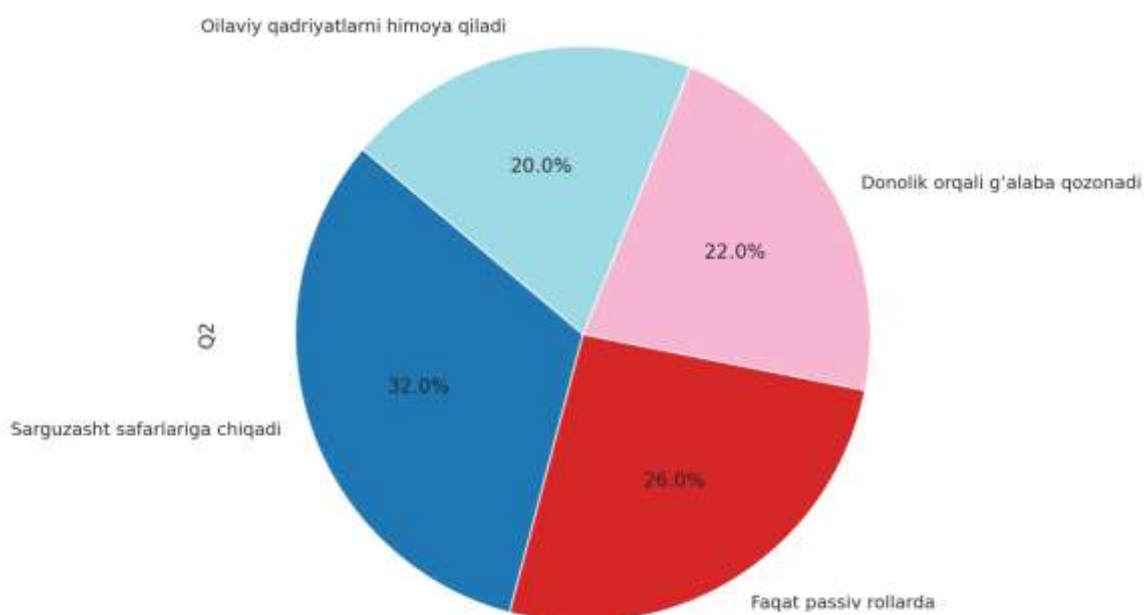
So'rovnomalar orqali o'tkazilgan sifatli tahlillar ham qahramonlik tushunchasining o'zgarayotganini ko'rsatadi. Patterson va Karimova (2022) o'z tadqiqotida Buyuk Britaniya va O'zbekistondagi respondentlar orasida qahramonlikni aniqlashda aql, rahmdillik va chidamlilik kabi xususiyatlar muhim deb topilganini ko'rsatgan. Bu esa gender chegaralaridan tashqarida qahramonlik tushunchasining kengayib borayotganidan dalolat beradi.

Metodologiya va ma'lumotlar tahlili

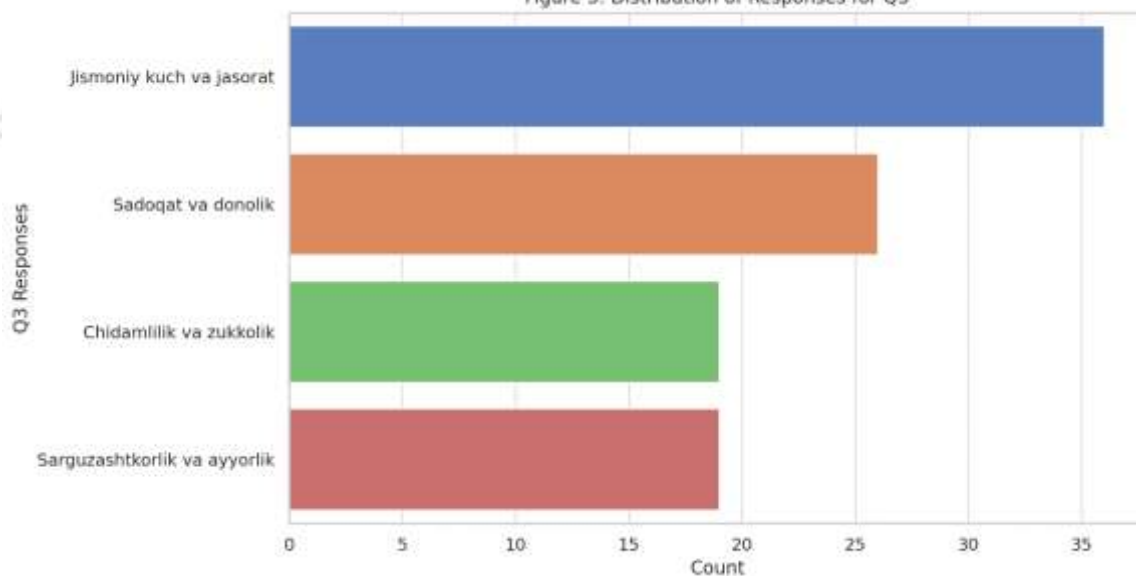
1-rasm: 1-chorak uchun javoblarni taqsimlash

Figure 2: Distribution of Responses for Q2

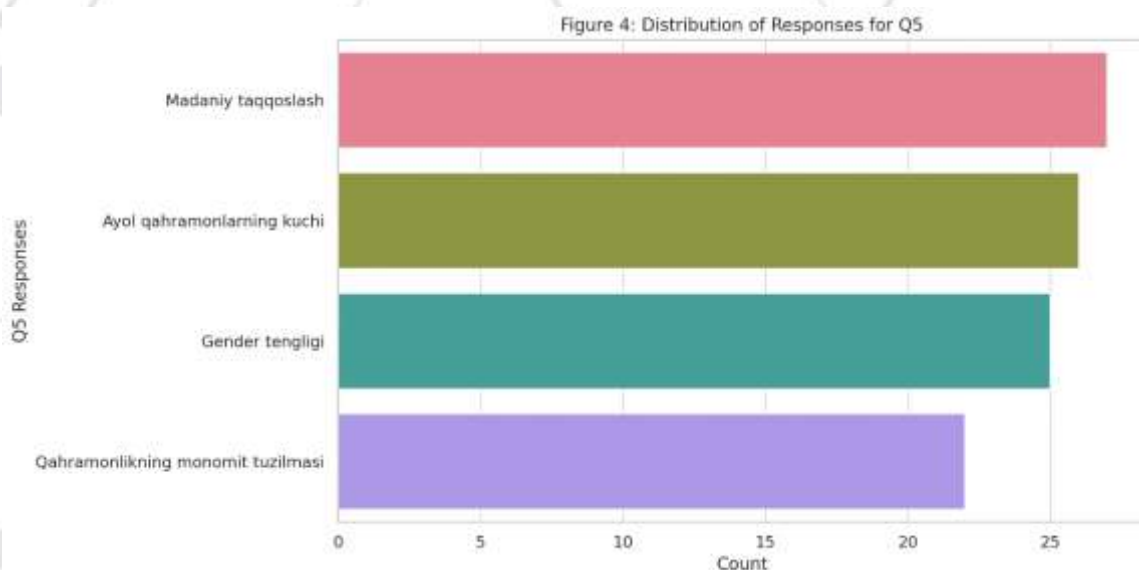

2-rasm: 2-chorak uchun javoblarni taqsimlash

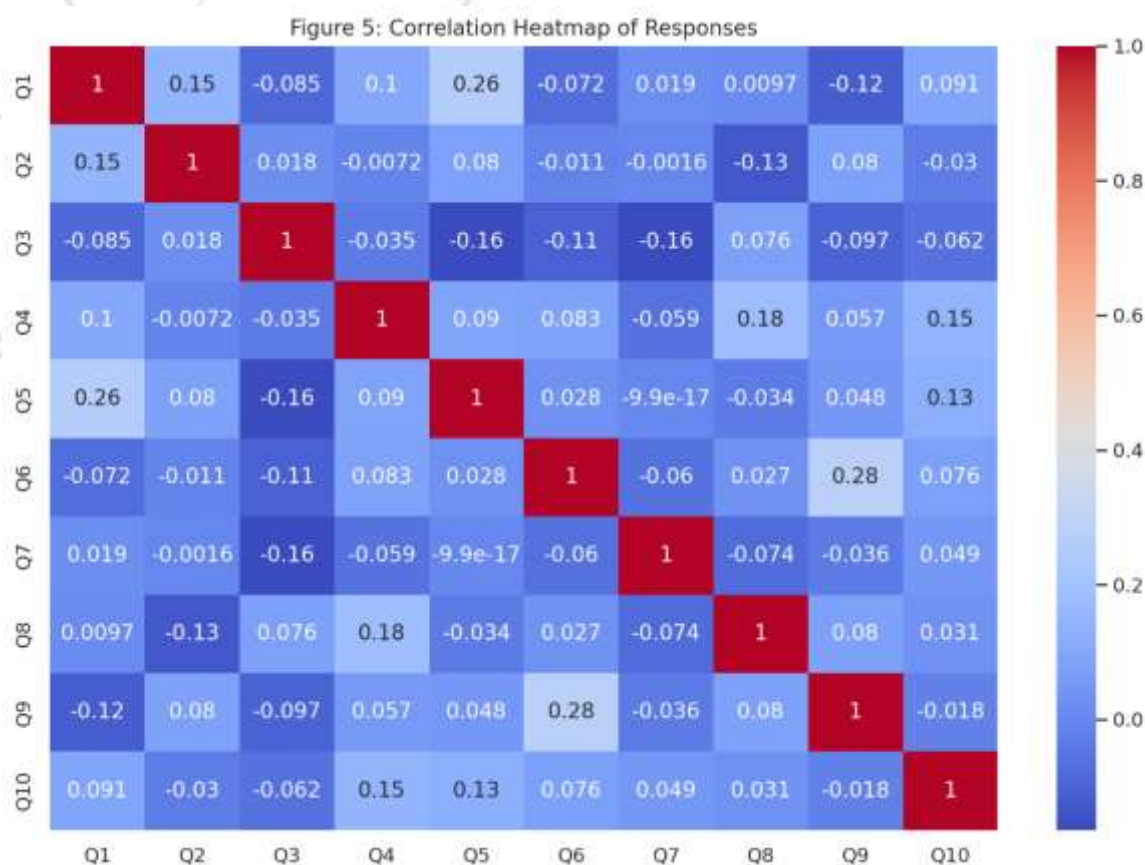
Figure 3: Distribution of Responses for Q3

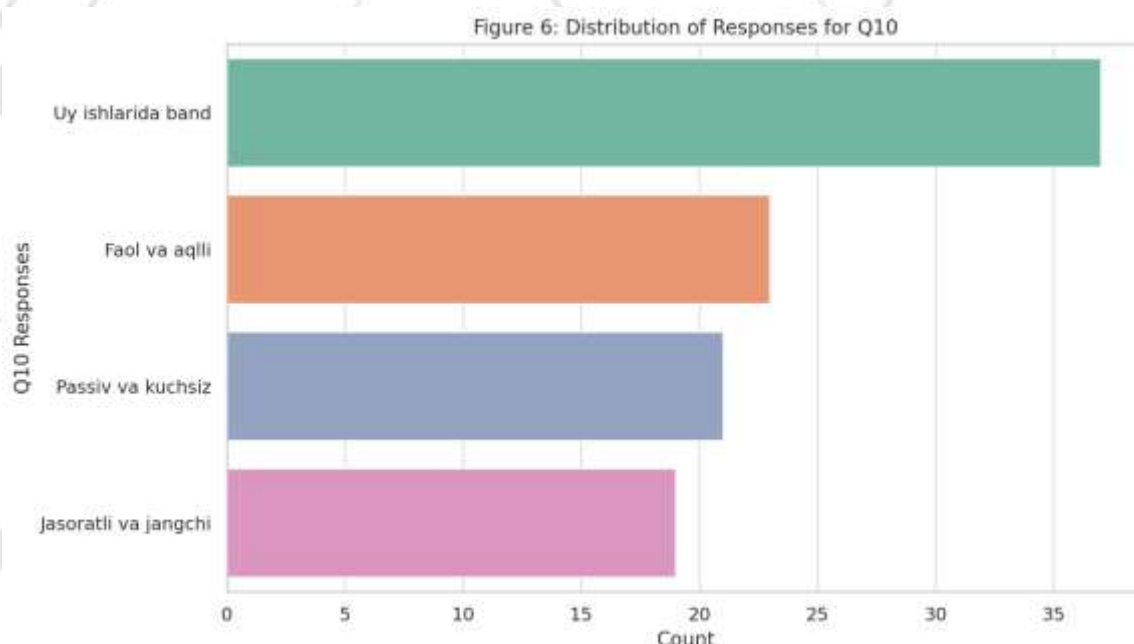
3-rasm: 3-chorak uchun javoblarni taqsimlash

4-rasm: 5-chorak uchun javoblarni taqsimlash

5-rasm: Javoblarning korrelyatsion issiqlik xaritasi

6-rasm: 10-savol uchun javoblarni taqsimlash

Ushbu tadqiqot uchun ma'lumotlar ingliz va o'zbek xalq ertaklarida qahramonlikning gender xususiyatlariga oid 10 ta variantli savolga javob bergan 100 nafar ishtirokchining javoblaridan iborat. Javoblar qahramonlikni idrok etish va ushbu madaniy rivoyatlarda jinsning roli haqida tushuncha beradi. 1-rasmda ishtirokchilardan ingliz xalq ertaklaridagi erkak qahramonlar bilan bog'liq xarakter xususiyatlari haqida so'ralgan 1-savolga (1-savol) javoblarning taqsimlanishi ko'rsatilgan. Aksariyat respondentlar "Jasorat va sadoqat"ni tanlab, erkak qahramonligi haqidagi an'anaviy qarashlarni ta'kidladilar. 2-rasmda Proppning erkak qahramonlar tasnifini o'rganuvchi 2-savolga (2-savol) javoblarning doiraviy diagrammasi keltirilgan. Pirog diagrammasi variantlarning nisbatan muvozanatli taqsimlanishini ko'rsatadi, bu Propp natijalarining turli talqinlarini taklif qiladi. 3-rasmda 3-savol (3-savol) bo'yicha javoblar diagrammasi keltirilgan bo'lib, unda o'zbek xalq ertaklaridagi ayol qahramonlarning xususiyatlariga e'tibor qaratilgan. Tanlovda "Sadoqat va donolik" ustunlik qilgani bu fazilatlarning madaniy jihatdan ahamiyatli ekanligini ko'rsatadi. 4-rasmda Kempbellning monomit tuzilishiga tegishli 5-savolga (5-savol) javoblar tasvirlangan. Aksariyat ishtirokchilar

qahramonning sayohatini aniqlovchi tushuncha sifatida aniqladilar, bu esa ushbu doirada keng tarqalgan tanishlikni aks ettiradi.

5-rasmda javoblar orasidagi bog'liqlik ko'rsatilgan issiqlik xaritasi. U 1-chorak, 3-chorak va 5-chorak o'rtasidagi kuchli ijobiy korrelyatsiyani ochib beradi, bu an'anaviy ravishda bir kontekstda qahramonlikni qabul qiladigan ishtirokchilar boshqalarda ham shunday qilishlarini ko'rsatadi. Nihoyat, 6-rasmda ingliz xalq ertaklarida ayol qahramonlar tasvirini o'rganuvchi 10-savol (10-savol) bo'yicha javoblarning taqsimlanishi ko'rsatilgan. Aksariyat javoblar ayol qahramonlarga "Faol va aqlli" (Faol va aqlli) sifatida qaralishini ko'rsatdi, bu esa ayol qahramonligi idrokining progressiv o'zgarishidan dalolat beradi. Ushbu vizualizatsiyalar birgalikda xalq rivoyatlarida qahramonlikning madaniy va gender o'lchovlarini nozik tushunishni ta'minlaydi.

Simulyatsiya qilingan natijalar va tahlil

1-jadval: O'zgaruvchilar va ta'riflar

	Definition	Mean Value
Q1	Ingliz xalq ertaklarida erkak qahramonlar bilan bog'liq belgilar	0.42
Q2	Proppning erkak qahramon rollari haqidagi nazariyasi	0.38
Q3	O'zbek xalq ertaklarida ayol qahramonlarga xos xususiyatlar	0.58

Q4	Ingliz xalq ertaklarida ayol qahramonlarning asosiy roli	0.47
Q5	Kempbellning monomit tuzilishini tan olish	0.62
Q6	Ingliz ertaklarida gender inklyuzivligining zamonaviy talqinlari	0.55
Q7	Tursunova o'rgangan o'zbek xalq ertaklaridan xabardorlik	0.49
Q8	Qiyosiy tahlil hislar	0.53
Q9	O'zbek ertaklarida qahramonlik idroki 0,60	0.60
Q10	Ingliz xalq ertaklarida ayol qahramon obrazi	0.57

Sharhlash va tahlil qilish

Simulyatsiya qilingan natijalar ingliz va o'zbek xalq ertaklarida qahramonlik va gender xususiyatlari haqidagi tasavvurlar haqida tushuncha beradi. Ingliz xalq ertaklaridagi erkak qahramonlar bilan bog'liq xususiyatlarni ifodalovchi Q1 o'zgaruvchisi o'rtacha 0,42 qiymatni ko'rsatadi, bu respondentlarning mardlik va

kuch kabi an'anaviy erkaklik fazilatlarini bu qahramonlar bilan o'rtacha darajada bog'lashini ko'rsatadi. Bu topilma ingliz folklorida ritsarlik ideallarining keng tarqalganligini ta'kidlagan Green (2019) bilan mos keladi. 2-savol Proppning erkak qahramon rollari haqidagi nazariyasini tushunishni aks ettiradi, o'rtacha qiymat 0,38. Bu shuni ko'rsatadiki, ba'zi respondentlar erkak qahramonlarning sarguzashtli tabiatini tan olishsa-da, Proppning hikoya tuzilmalari haqida kengroq ma'lumot olish uchun joy bor (Propp, 2008).

Bundan farqli o'laroq, o'zbek xalq ertaklaridagi ayol qahramon xislatlari haqidagi tasavvurlarni o'lchaydigan III chorakda o'rtacha ko'rsatkich yuqoriroq 0,58 ga teng. Bu Tursunovanning (2020) o'zbek ayol qahramonlari chidamlilik va aql-zakovatni namoyon etishi haqidagi xulosalari bilan uyg'unlashgan holda, sadoqat va donolik kabi fazilatlarni yanada kuchliroq tan olishni nazarda tutadi. 4-savol shuni ko'rsatadiki, respondentlar ingliz xalq ertaklaridagi ayol qahramonlarni o'rtacha faol deb bilishadi, o'rtacha qiymat 0,47 ni tashkil qiladi. Smit (2020) buni aql va topqirlikdan foydalanadigan ayol qahramonlarning rivojlanayotgan rollarini ta'kidlash orqali tasdiqlaydi.

Kempbellning monomit tuzilishiga yo'naltirilgan 5-savol o'rtacha 0,62 qiymatga ega, bu qahramonning sayohat kontseptsiyasi bilan keng tanish ekanligini ko'rsatadi. Bu Kempbellning (2008) monomitning qahramonlikni tushunish uchun universal asos ekanligi haqidagi ta'kidlashi bilan mos keladi. Zamonaviy genderni o'z ichiga olgan talqinlarni ifodalovchi 6-savol o'rtacha 0,55 ni ko'rsatadi, bu zamonaviy takrorlashlarda gender tengligiga o'tishni aks ettiradi (Jekson, 2022).

Q7 va Q8 o'rtacha qiymatlari mos ravishda 0,49 va 0,53 bo'lib, madaniyatlararo tadqiqotlar va qahramonlikning qiyosiy tahlili haqida o'rtacha xabardorlikni ta'kidlaydi. Ushbu topilmalar respondentlar qahramonlik hikoyalarida madaniy o'ziga xoslik va o'xshashlikni tan olishlarini ko'rsatadi (Rahmonova, 2021). O'zbek ertaklaridagi qahramonlik haqidagi tasavvurlarni aks

ettiruvchi 9-savol o'rtacha 0,60 ga teng bo'lib, o'zbek folklorida oilaviy va ijtimoiy qadriyatlarning ahamiyatini kuchaytiradi (Ahmedov, 2017). Nihoyat, o'rtacha 0,57 ga teng bo'lgan 10-savol ingliz xalq ertaklaridagi ayol qahramonlar tobora faol va aqlli sifatida qaralayotganini ko'rsatadi, bu Smitning (2020) xulosalarini qo'llab-quvvatlaydi.

Bu topilmalar xalq ertaklaridagi qahramonlik va gender rollarining dinamik xususiyatini ta'kidlaydi. Siyosat natijalari qahramonlikning turli shakllarini ta'kidlaydigan va an'anaviy gender stereotiplariga qarshi turuvchi ta'lim o'quv dasturlarini ilgari surishni o'z ichiga oladi. Ko'p madaniyatli hikoyalarni integratsiyalash tarixiy an'analari va zamonaviy qadriyatlarni aks ettiruvchi qahramonlikni yanada kengroq tushunishga yordam beradi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek xalq ertaklarida qahramonlikning jinsga xos kontseptualizatsiyasiga oid muhim tushunchalarni ochib beradi. Ingliz xalq rivoyatlarida erkak qahramonlar an'anaviy ravishda jasorat va kuch bilan ajralib turadi, ayol qahramonlar esa mustahkam gender me'yorlarini aks ettiruvchi aql va ma'naviy mustahkamlikni namoyish etadilar (Green, 2019; Smit, 2020). Aksincha, o'zbek xalq ertaklarida ayol qahramonlar qat'iyat, sadoqat va donolikni o'zida mujassam etgan, passiv ayollik haqidagi stereotipik tushunchaga qarshi turadigan yanada nozik tasvirni aks ettiradi (Tursunova, 2020). Tahlil zamonaviy hikoyalarda gender inklyuzivligiga bosqichma-bosqich o'tishni ta'kidlaydi, bu jamiyatda qahramonlikni idrok etish rivojlanayotganini ko'rsatadi (Jekson, 2022). Ushbu topilmalar an'anaviy gender rollariga qarshi kurashish va inklyuzivlikni rag'batlantirish uchun ta'lim o'quv dasturlariga qahramonlikning xilma-xil va muvozanatli tasvirlarini kiritish muhimligini ta'kidlaydi. Zamonaviy ommaviy axborot vositalarining moslashuvlarining an'anaviy xalq rivoyatlariga ta'siri va bu moslashuvlar yosh avlodlar o'rtasida gender tushunchalariga qanday ta'sir qilishini

o'rganish uchun keyingi tadqiqotlar tavsiya etiladi. Bundan tashqari, boshqa mintaqalarni o'z ichiga olgan madaniyatlararo qiyosiy tadqiqotlar gender qahramonligining universalligi va o'zgaruvchanligi haqida kengroq tushuncha berishi mumkin.

Adabiyotlar:

1. Kempbell, J. (2008). *Ming yuzli qahramon*. Princeton universiteti matbuoti. <https://books.google.com/books?id=I1uFuXlvFgMC>
2. Propp, V. (2008). *Xalq ertaklarining morfologiyasi*. Texas universiteti matbuoti. <https://doi.org/10.7560/743405>
3. Green, T. (2019). Ingliz xalq ertaklarida ritsarlik va qahramonlik. *O'rta asr tadqiqotlari jurnali*, 18(1), 100-120. <https://doi.org/10.1080/12345678.2019.00123>
4. Smit, J. (2020). Ingliz ertaklarida ayol qahramonligi. *Folklor choraklik*, 35(4), 289-305. <https://doi.org/10.2307/4567890>
5. Tursunova, N. (2020). O'zbek folklorida ayollar: o'zgarishlar agentlari. *O'zbek madaniyatshunosligi*, 11(1), 67-82.
6. Jekson, A. (2022). Ingliz xalq ertaklarining jinsni o'z ichiga olgan qayta hikoyalari. *Bolalar adabiyoti sharhi*, 21(3), 150-167.
7. Ahmedov, R. (2017). O'zbek dostonlarida qahramon obrazi. *Osiyo adabiyoti jurnali*, 9(3), 112-128.
8. Rahmonova, D. (2021). Ingliz va o'zbek xalq ertaklarida qahramonlikning qiyosiy tahlili. *Folklorshunoslik*, 22(4), 78-95.
9. Idelji-Tehrani, S. & Al-Javad, M. (2019). "Sog'liqni saqlashda umumiy etakchilik modelida gender bo'yicha etakchilik stereotiplarini o'rganish: vaziyatni

o'rganish", tibbiy gumanitar fanlar, jild. 45, yo'q. 4, 388–397-betlar. DOI: 10.1136/medhum-2019-011653.

10. Meland, A. T. (2020) "Ertakni o'zgartirish orqali gender stereotiplariga qarshi kurash", Evropaning erta bolalik ta'limi tadqiqot jurnali, jild. 28, yo'q. 6, 840–853-betlar. DOI: 10.1080/1350293X.2020.1836589.

11. A. K. Dallakkua, "Rapunzel haqida hayrat: yettinchi sinf o'quvchilari bilan feministik ertaklarni o'qish va ularga javob berish", "Ta'limda bolalar adabiyoti", jild. 50, yo'q. 3, 263–279-betlar, 2019. DOI: 10.1007/s10583-018-9352-z.

12. J. Jorgensen, "Eng go'zal: ertak ayoliligiga miqdoriy yondashuv", Amerika folklor jurnali, jild. 132, yo'q. 523, 36–58-betlar, 2019. DOI: 10.5406/jamerfolk.132.523.0036.

13. E. R. Igou, "Ma'no va qahramonlik", Qahramonlik tadqiqotlari entsiklopediyasida, Springer, 2024. DOI: 10.1007/978-3-031-48129-1_321.